

зміцнити торгову марку. Бюджет може бути різний, але приблизно від \$30 000 в рік. У світовому масштабі рахунок піде на сотні тисяч і мільйони, хоча, звичайно, кошторис необхідно скласти під кожен конкретний випадок. Не варто думати, що створення художнього бренду з нуля – це марна трата часу і грошей. Насправді результат коштує праці: сильний бренд вигідний усім учасникам ринку – і самим художникам, і їх продавцям, і покупцям. Сильний бренд в мистецтві – це, безумовно, дорого. Але і надійно. Причому в першу чергу – з точки зору капіталовкладень.

Отже, мистецтво – це не лише спосіб самовираження для творця, але й потенційно потужний інструмент по завоюванню арт-ринку.

Список використаних джерел

1. Гомперц В. Що це взагалі таке? 150 років сучасного мистецтва в одній пілюлі / В. Гомперц ; пер. з англ. Л. Белая, І. Зайцевої, А. Корягіної. – Київ : ArtHuss, 2017. – 528 с.
2. Торнтон С. 33 митці у 3 актах / С. Торнтон; пер. з англ. Ю. Мазура, О. Михеда, І. Шувалової. – Київ: ArtHuss, 2016. – 336с.

Олена Колесник

*кандидат історичних наук, доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Полтавського інституту бізнесу ПВНЗ
«Міжнародний науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая»
(м. Полтава)*

ЧАСОПИС «ПОЛТАВСКИЕ ЕПАРХИАЛЬНЫЕ ВЕДОМОСТИ»: ТЕМАТИЧНИЙ ОГЛЯД

Упродовж останніх років в Україні зріс інтерес до релігії, відбувається переосмислення ролі Церкви та її служителів. Цінним джерелом інформації про історію Православної Церкви, релігійного життя України є матеріали періодичних православних видань. Однак, досвід релігійних видань як складової частини української періодики ще не став предметом глибокої зацікавленості вчених. Серед них – «Полтавские епархиальные ведомости» (далі: «ПЕВ»). Завдяки даному церковному виданню у науковий обіг впроваджено значну кількість історичних даних як краєзнавчого, так і загальноукраїнського характеру, даних про історію та діяльність монастирів, братств, відомості про церковних служителів, їх матеріальне та правове становище, участь священнослужителів у громадському житті суспільства, церковних проповідей тощо. Публікації на сторінках «ПЕВ» варті на велику увагу з огляду на часом знищену фактологічно-документальну базу.

Дане джерело досліджень опосередковано використовували у дисертаційних роботах Чиркова О.А. «Православна церква в Україні в кінці XVIII-XIX століттях (на матеріалах «Киевских Епархиальных Ведомостей», «Полтавских Епархиальных Ведомостей», «Черниговских Епархиальных Известий»)» [6] та Денисенко В.А.

«Часопис «Киевские епархиальные ведомости» в історії національно-духовного життя України (1861-1918 рр.)» [1]. Систематизація та аналіз публікацій офіційного органу Церкви сприяє визначенню його становища та місця у суспільному розвитку, що доповнює дослідження церковної історії та сприяє неупередженому поцінуванню ролі Церкви в історії України. У зв'язку з цим авторка ставить за **мету** подати тематичний огляд часопису «ПЕВ», який фокусував перебіг релігійно-церковного життя. Дана мета реалізується через низку **завдань**: визначити спрямованість часопису; з'ясувати основні розділи та тематику журналу; визначити критерії систематизації; класифікувати публікації та виявити їх особливості.

Перший номер Полтавських епархіальних відомостей вийшов з друку 1 січня 1863 року. Уже на початку видавничої діяльності на сторінках «ПЕВ» було визначено основні функції часопису: об'єднати розрізненість пастирської діяльності, допомогти у справі проповідання Слова Божого, представити зразки проповідництва, допомогти духовенству у справі навчання і поширення грамотності, розвитку народної освіти, знайомити з розпорядженнями епархіального керівництва, місцевими історичними пам'ятками, релігійними постановами; описувати та пояснювати значення місцевих святинь, важливих релігійних установ, знайомити з біографіями духовних діячів, висвітлювати їх діяльність, давати повідомлення з життя мирян-благодійників [3, с. 4-5]. Новизна даного дослідження полягає в тому, що авторка робить спробу класифікувати та систематизувати публікації церковного видання (див. табл. 1).

Таблиця 1

Різновиди класифікації джерел

Критерії	Типи джерел
За рівнем офіційності	Офіційні Неофіційні
За змістом	Просвітницька діяльність Доброчинна діяльність Історичні Біографічні Церковне проповідництво Побутові Єпархіальна хроніка
За ступенем узагальнення	Узагальнюючі Конкретні
За характером викладу матеріалу	Описові Аналітичні
За хронологічною ознакою	Публікації XIX століття Публікації початку XX століття

Укладено автором на підставі використання напрацювань історіографії (див.: [2; 4; 5])

За **рівнем офіційності** публікації журналу поділяються на офіційні та неофіційні. Оскільки часопис структурно поділявся на офіційний та неофіційний відділи, вони розміщувалися у відповідних частинах. В офіційній розміщували: 1) маніфести царя; 2) укази Синоду; 3) постанови уряду; 4) розпорядження епархіального керівництва; 5) відомості про появу нових духовних установ; 6) нагороди, благословення і подяки від Синоду по єпархії; 8) інформація про звільнення і призначення духовних осіб по

місцевій консисторії, 9) звіти з різних частин єпархіального управління. Особливо вагомими є положення, правила, програми, керуючі вказівки, статuti, відомості, які не зазначені в переліку, але суттєво розширюють дослідження церковної історії. Наприклад, звіти про стан навчальної і морально-виховної частини жіночих училищ та церковно-приходських шкіл (ПЕВ. – 1895. – № 14; 1882. – № 2; 1884. – № 3; 1895. – № 6-7; 1896. – № 4). Окремий блок складають положення про початкові народні училища (1864. – № 19; 1874. – № 23) та правила про школи грамоти (1891. – № 11), програма звітних відомостей, які щорічно подаються єпархіальним училищним радам (1889. – № 15), відомості про школи та їх учнів (1890. – №№ 15-20).

Розділ «Частина неофіційна» мав значно більший обсяг, і досить широку тематику. Авторка подає власну рубрикацію даного відділу: 1) статті, які висвітлювали просвітницьку; 2) добродійну діяльність духовенства; 3) історичні; 4) біографічні; 5) церковні проповіді; 6) побутові та 7) єпархіальна хроніка.

Дана рубрикація стосується і класифікації джерел *за змістом*.

Кількісні підрахунки за контент-аналізом дають підстави виокремити як найбільш чисельну групу публікації, які висвітлювали *просвітницьку діяльність* полтавського духовенства. Чільне місце відводив журнал діяльності Полтавсько-Переяславської семінарії (1888. – № 20; 1906. – № 10), Полтавського Духовного училища (1902. – № 2), Полтавського єпархіального жіночого училища (1894. – №№ 11-20). Не менш цікавими є статті А.Єльчукова про устрій Роменського духовного училища (1888. – № 10), коротка історична записка про стан Лубенського духовного училища (1889. – № 9) та Полтавського Єлизаветинського інституту шляхетних дівчат (1903. – № 3).

Часопис традиційно друкував матеріали про проведення короткотермінових курсів з церковного співу (1906. – № 32), педагогічних курсів для вчителів церковних шкіл в Лубнах (1906. – №№ 30-32) та Полтаві (1901. – № 21). Джерела висвітлюють детальну інформацію відносно часу та місця їх проведення, складу слухачів, керівників та вчителів, плану курсових занять, знайомлять з правилами для слухачів курсів та подають опис буденного життя курсантів.

Публікації періодичного видання не обходять увагою питання кадрового забезпечення навчальних закладів (1906. – № 33). Дані джерела містять оцінку діяльності, внеску та ролі в суспільному житті її сучасниками, що є особливо цінним аспектом у біографістиці. Корпус опублікованих у 1863-1918 роках матеріалів дозволяє простежити біографії відомих українських діячів і не тільки духовенства. Вивчення поіменного складу кожного курсу, успіхи і невдачі вихованців дають суттєві доповнення до біографії багатьох визначних людей української історії.

Не обминав увагою часопис питання матеріального забезпечення освітніх закладів, де визначалися джерела фінансування, представлено перелік необхідних предметів вжитку (продукти харчування та одяг), стипендіальне забезпечення учнів, благодійну діяльність відносно навчальних закладів та шляхи вирішення матеріальних проблем.

Висвітлення *доброчинної діяльності* посідає значне місце серед публікацій часопису і знаходить широке відображення на шпальтах церковного видання. Часопис надає інформацію про діяльність добродійних організацій, а саме: опікунство про бідних духовного звання, товариство взаємодопомоги сиротам та заштатному

духовенству, каса взаємодопомоги, церковно-парафіяльні опікунства та братства, опікунство про сліпих та Дамське Благодійне товариство. Авторкою відмічено такий структурний поділ окреслених публікацій: причини виникнення та мета заснування, джерела фінансування та основні витрати, напрями та форми діяльності, ознайомлення з провідними діячами даних закладів та їх системою управління.

Відтворення історичного минулого українського народу, Православної Церкви, ролі українського духовенства як морального провідника – одна із центральних тем часопису. Журнал системно знайомив своїх читачів з *історичним матеріалом*, який мав як краєзнавчий, так і загальноукраїнський характер. Серед історичних досліджень краєзнавчого характеру варті на увагу «Полтавщина вь первой четверти XVII века» (1903. – № 7), «Изъ истории Переяславско-Полтавской епархіи» Володимира Пархоменка (1909. – № 15), історичний нарис «Двухсотлетіе со времени возстановленія Переяславской епархіи» Івана Яновського (1898. – № 18), «О времени открытія и образованія Полтавской Епархіи» (1863. – № 8) та «О начале и распространеніи Христіанства вь пределахъ Полтавской Епархіи» Михаїла Гаврилова (1863. – № 12). На сторінках часопису висвітлювалися загальні питання історії України, як от: «Къ трехсотлетію Почаевской лавры» (1897. – № 29), «Брестская церковная унія» (1896. – № 31). Даний історичний матеріал є безцінним, оскільки розширює уявлення про історичні, духовні, соціальні процеси в Україні протягом майже тисячоліття.

Окремою цікавою сторінкою є висвітлення *діяльності монастирів*. Увагою дослідників найбільше користувалися Густинський Свято-Троїцький (1864. – №№ 3-6), Лубенський Преображенський (1865. – № 13), Полтавський Хрестовоздвиженський (1882. – №№ 14-15) та Ладинський Покровський (1865. – № 22) монастирі. Вказані джерела представляють детальну інформацію, яка подана за схемою: місцерозташування, історія заснування, імена настоятелів, характеристика будівель, писемних актів, засобів утримання, коштовностей, бібліотек. Щодо інших монастирів – Переяславського Вознесенського (1900. – № 9), Золотоношського Богословського, Великобудуищанського Преображенського (1895. – № 23) та Козельщанського (1894. – № 4) – матеріали є більш обмеженими, оскільки характеризують обитель у одному відношенні (зазвичай висвітлюючи просвітницьку діяльність), залишаючи поза увагою інші важливі сторони монастирської історії.

На сторінках журналу час від часу порушувалися питання діяльності традиційних для України національних установ – братств. Отож не випадково в «ПЕВ» з'являється низка публікацій про історію їх створення та діяльність. Джерела з даної тематики розміщувалися переважно в офіційній частині журналу, де починаючи із 1890 року систематично друкувалися звіти даних установ. Публікації детально знайомлять з діяльністю братств у трьох напрямках: просвітницька, благодійна та релігійна.

Найбільш повно висвітлювалася діяльність Полтавського епархіального Свято-Макаріївського та Лубенського Спасо-Преображенського братств.

Окрему умовну групу становить *біографістика*, складовою частиною якої виступають історико-біографічні та некрологічні публікації. За період свого існування часопис розміщував на своїх шпальтах близько двохсот біографічних публікацій. Своєю увагою він охопив біографії практично всіх видатних діячів української церкви Х-XX ст. Серед них дослідження, які присвячені конкретній особі або групі осіб,

об'єднаних за певним видом діяльності. Заслужують на особливу увагу такі публікації: «Ієрархія Переяславско-Полтавской єпархії» протоієрея Д.Юзефовича (1863. – № 5), «Нечто о Преосвященныхъ, бывшихъ въ Полтавско-Переяславской пастве въ первой половине текущаго столетія» протоієрея І.Крамаренка (1882. – № 14), «Русские ієрархи 18 и начала 19 столетій, уроженцы нынешней Полтавской єпархії» І. Яновського (1883. – № 19) та ін. Окремі статті присвячені Полтавському єпископу Ієремії (1881. – № 5; 1885. – № 2; 1887. – № 6), архімандриту Феодосію, настоятелю Полтавського Хрестовоздвиженського монастиря (1891. – № 7), ігумені Козельщинського монастиря Агнії (1896. – № 24), архімандритам Луці (1893. – № 11-12) та Паїсію Яновському (1896. – № № 7-8), ієромонаху Іосифу Горленку (1911. – № 23; 1893. – № 10) та багатьом іншим. Більшість з цих досліджень не передруковувалися і зараз є дуже важливими і цінними джерелами, зокрема в сфері відродження біографістики.

Дані матеріали у різних формах пропагували, що людина у розумінні сенсу життя повинна послуговуватися вищими духовними інтересами. Приклади з їх біографій наводилися як могутній виховний засіб. Журнал «ПЕВ» протягом свого існування систематично друкував некрологи, цінність яких полягає в тому, що окрім власне біографічних даних вони містять і оцінку діяльності конкретної особи, її внеску та ролі в суспільному житті. Дані матеріали можуть бути поштовхом для біографістики, дослідження діяльності окремих осіб. Їх своєрідність полягає у дотриманні принципу: «про покійного нічого поганого не говорити». Саме він зумовив характер подачі інформації: часто суха (без емоційного забарвлення), зі словами шани та подяки. Це не дає можливості встановити об'єктивний характер діяльності людини. Але позитивною стороною джерела є її інформаційне насичення. У деяких випадках некрологи містять таку інформацію з життя персоналії, яка раніше не висвітлювалася і тому могла бути втраченою назавжди, якби не з'явилася у даному джерелі. За нашими підрахунками, на сторінках часопису міститься більше трьохсот некрологічних публікацій. Їх умовно можна розподілити таким чином (в дужках зазначається кількість публікацій, виявлених автором – О.К): а) некрологи, присвячені представникам вищого духовенства (17); б) діячам навчальних духовних закладів – викладачам, інспекторам, наглядачам та директорам (30); в) священникам (245); г) благодійникам (9); д) вихованцям Полтавської духовної семінарії (5). При підрахунках автором було використано метод контент – аналізу, в основі якого лежить процедура сегментації змісту комунікації на окремі одиниці, прив'язка одиниць до деякої категорії і чисельне вимірювання кожної категорії. Іншими словами: перетворення вербального (нечислового) тексту у кількісні дані [7, с. 27]. Отже, можна дійти висновку, що найбільше некрологів було присвячено священникам, а найменше – вихованцям Полтавської духовної семінарії.

Для більшості некрологів характерна структурна схожість. Матеріал викладається за усталеною формою: спочатку повідомляється дата смерті особи, потім іде виклад життєвого шляху, завершується описом поховання. Але в залежності від видової групи вони мають свої особливості. Так у некрологах, які стосувалися вищого духовенства основна увага була зосереджена на дослідженні системи управління єпархіями та основних напрямах діяльності. Некрологи наглядачів духовних навчальних закладів,

центральною темою мають розгляд питання управління та організації навчально-виховного процесу; викладачів духовних навчальних закладів інформують про педагогічну та наукову роботу священнослужителів. Публікації, присвячені благодійникам, містять стислу інформацію про життєвий шлях і детально знайомлять читачів із добродійною діяльністю особи. Не менш інформаційно цінними є некрологи священників, оскільки містять детальну інформацію про життєвий шлях, громадську та творчу діяльність, сімейне становище, нагороди. При цьому не залишаються поза увагою умови виховання, процес становлення особистості.

Серед особливостей некрологів, вміщених у «ПЕВ», було те, що дані публікації характеризували соціально-суспільне парафіяльне життя, що є важливим матеріалом для краєзнавців, а також оцінювали творчий доробок: духовенство систематично подавало матеріали до місцевої церковної періодики, що є свідченням їх високого освітнього та культурного рівня. У результаті проведеного дослідження варто зазначити, що редакція часопису, не відмовляючись від попередньої тематики, концентрувала увагу на релігійно-моральному аспекті. У зв'язку з цим *духовна спадщина проповідників* перетворюється на предмет висвітлення на сторінках «ПЕВ». Часопис засвідчує багатогранність проповідницьких форм, які відповідали різноманітним запитам єпархіального життя. Журнал дотримувався певної тенденції: подавати проповіді та бесіди без зайвого ускладнення, доступними загалом.

Досліджуючи у кількісному відношенні матеріали з проповідництва, вміщені на сторінках журналу «ПЕВ», констатуємо абсолютне переважання «Слів до прихожан» (908 публікацій), наступна сходинка – «Повчання» (218 публікацій), далі – «Промови» (152 публікації), найменше надруковано «Бесід» (38) та «Настанов» (4). Можна погодитись з твердженням Денисенка В.А., який підкреслив, що форма «Слова до прихожан» більш властива міським проповідникам, а повчання і бесіда – сільським [1, с.126-127]. Аналогічна тенденція прослідковується при аналізі «ПЕВ»: кількість «Слів» на сторінках часопису від 1890 до 1910 років зменшується, а число «Повчань» і «Бесід» збільшується. На нашу думку це пов'язано з прагненням редакції забезпечити сільських священників необхідним допоміжним матеріалом у справі проповідництва.

Чільне місце у церковних проповідях займали проблеми моралі, виховання дітей, сенсу життя, формування особистості та суспільства в рамках православної етики. За церковними проповідями прослідковується і політичне життя. Прикладом можуть слугувати «Слово въ день рожденія Ея Императорскаго Величества, Государыни Императрицы Маріи Федоровны» П. Мазанова (1888. – № 23), «Слово въ день восшествія на Всероссійскій престоль Благочестивейшаго Государя Императора Николая Александровича» (1897. – № 32). Церковні проповіді ніколи не обмежувалися констатацією фактів при розгляді найважливіших етичних питань, а також не захоплювалися абстрактними роздумами, відірваними від реалій, їх зміст був чітким, вивіреним, продуманим й аргументованим. Позиція священнослужителя висвітлювалася прямолінійно й однопланово. У тій ролі, яку церква взяла на себе, ролі вихователя та наставника, така позиція була доречною.

Тематика проповідей була різноманітною, але усі вони без винятку розглядали проблему в хронологічно-історичному дискурсі, неодмінно коментуючи її з позицій православ'я; торкалися соціальних наслідків подій та явищ життя, намагалися

прогнозувати їх розвиток. Часопис «ПЕВ» пропагував і закріплював у свідомості аудиторії сформовану Церквою етичну модель життя. Вміло користуючись емоційною і раціональною аргументацією, глибоким знанням психології народу й особистості, спираючись на історично сформовані моральні принципи та ціннісні орієнтації, Церква формувала громадську думку аудиторії. Висвітлення на сторінках часопису «ПЕВ» церковного проповідництва як важливого елементу духовного життя розкриває нові, малодосліджені сторінки історії Російської Православної Церкви, дає можливість ознайомитися з недостатньо вивченою духовною спадщиною нашого народу, яка також стає об'єктом наукового вивчення. Зі сторінок часопису «ПЕВ» церковні діячі неодноразово закликали до активного обговорення проблем *повсякденного єпархіального життя*. У зв'язку з цим, знаходили висвітлення питання церковної і пастирської практики зокрема сільських пастирів. Поруч з цим друкувалися матеріали про народні звичаї, що розглядалися найчастіше в контексті церковних свят. Не менш інформаційно насиченим є розділ часопису «Хроніки єпархіального життя», який найчастіше містить матеріал про освячення нового храму, відкриття школи та ін. Хоча дані публікації мають стисло-описовий характер, але разом з тим дають змогу черпати цінну інформацію.

За *ступенем узагальнення* публікації журналу поділялися на узагальнені та конкретні. До загальних можна віднести «Страничку изъ жизни духовно-учебных заведений Полтавской епархии въ средине прошлаго (19) столетія» (1905. – №№ 28-30; 1906. – №№ 19-22), «Материалы для истории монастырей Полтавской епархии в XVII и XVIII столетиях» (1891. – № 23), «Описание монастырей Полтавской епархии» (1864. – № 3) та „Упразненныя и прекратившія свое существованіе православныя монастыри въ пределахъ нынешней Полтавской епархіи» (1897. – № № 20-21). Серед конкретних матеріалів варті на увагу джерела, які стосуються того чи іншого монастиря або одного з напрямів діяльності обителі та безпосередньо оригінали документів (жалувані грамоти монастирям (1892. – № 4)).

За *характером викладу* матеріалу публікації часопису поділяються на аналітичні та описові. В основному джерела мають описовий характер. Наприклад, опосередкована інформація про життя монастиря, констатує при цьому подієву інформацію з буденного життя.

За *хронологічною ознакою* матеріали журналу умовно можна поділити на публікації періоду ХІХ ст. та поч. ХХ ст. Йдеться про час виходу публікації, а не про їх хронологічну визначеність. Для першої групи джерел характерні дослідження історичного характеру, розвитку церковних освітніх закладів та діяльності монастирів. На початку ХХ століття було змінено характер публікацій, оскільки основна увага приділялася суспільно-політичним питанням, що було зумовлено історичною дійсністю.

В результаті проведеного дослідження авторкою визначено спрямованість часопису; з'ясовано основні розділи та тематику журналу; запропоновано критерії систематизації; класифіковано публікації та виявлено їх особливості.

Список використаних джерел

1. Денисенко В. А. Часопис «Киевские епархиальные ведомости» в історії національно-духовного життя України (1861-1918 рр.) : дис... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 / В. А. Денисенко; Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. Рукопис. – Київ, 2004. – 222 с.
2. Варшавчик М. А. Историко-партийное источниковедение: теория, методология, методика / М. А. Варшавчик. – Київ, 1984. – 319 с.
3. Думитрашко Н. О задачахъ и значеніи епархиальных ведомостей / Н. Думитрашко // Полтавские епархиальные ведомости. – 1863. – № 1. – С. 3–12.
4. Історичне джерелознавство : підручник / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко та ін. – Київ : Либідь, 2003. – 488 с.
5. Санцевич А. В. Джерелознавство з історії УРСР. 1917-1941 / А. В. Санцевич. – Київ, 1981. – 206 с.
6. Чиркова О. А. Православна Церква в Україні в кінці XVIII-XIX століттях (на матеріалах «Киевских Епархиальных Ведомостей», «Полтавских Епархиальных Ведомостей», «Черниговских Епархиальных Известий») : дис... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 / О. А. Чиркова ; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. Рукопис. – Київ, 1998. – 199 с.
7. Юськів Б. М. Контент-аналіз. Історія розвитку і світовий досвід : монографія / Б. М. Юськів. – Рівне: «Перспектива», 2006. – 203 с.

Володимир Кондель

*кандидат технічних наук, доцент кафедри
виробничо-інформаційних технологій
та безпеки життєдіяльності
Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г. Короленка
(м. Полтава)*

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ПРАЦЕОХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Початок XXI століття увійшов в історію України низкою нещасних випадків з працівниками різних галузей, викликаних небезпечними ситуаціями техногенного, природного та соціального походження, а також економічними негараздами. Наслідками цих надзвичайних подій було суттєве порушення нормальних умов життя і діяльності людей, що в більшості випадків призводило до загибелі людей та значних матеріальних втрат. Вихід із цього становища полягає у реалізації комплексу заходів із мобілізації державних структур, громадськості, керівників і працівників підприємств, установ і організацій на їхню підготовку, яка гарантовано забезпечує збереження здоров'я і працездатності всіх суб'єктів професійної діяльності [2, с. 13]. Цей комплекс містить систему правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження